

Lyngby Kirke

Kierkegaard og biskop Mynster

Foredrag af

Leif Bork Hansen

I. "Skilsmissen"

Bruce Kirmmse, der er amerikansk historiker og Kierkegaardforsker, skrev i 2010 et essay i festskriftet *At være sig selv Nærværende* udgivet i anledning af at lederen af Kierkegaard forskningscentret Niels Jørgen Cappelørns fyldte 65-år. Kirmmse kalder sit essay "*The Divorce*": Kierkegaard's "*Undefined New Thing*". Her påviser Bruce Kirmmse, at Søren Kierkegaards forhold og senere skarpe brud med Sjællands biskop J.P. Mynster afspejler fundamentale politiske, religiøse problemstillinger og spændinger – både i kristne og muslimske lande i dag.

Kierkegaard og Mynster reagerede begge på begivenhederne i revolutionsåret 1848, hvor enevælden brød sammen til fordel for en fri forfatning. Men deres reaktioner var diametralt modsatte. Mynster ville fastholde, at det at være dansker var ensbetydende med det at være kristen. Det at opgive kristendommen eller

tilslutte sig en anden tro udefra, var at gøre sig selv til en fremmed i landet. I modsætning hertil ville Kierkegaard have ægteskabet mellem Himmel og jord, stat og kirke bragt til ophør. Kierkegaard ville en skilsmisse, en adskillelse. Bruce Kirmmse opfordrer os til i dag at have mod til at følge Kierkegaard. Han påpeger, hvordan sammensmeltningen af staten og kirken, eller staten og moskéen, kan udvikle sammenlignelige totalitære, fascistiske, udstødningsmekanismer, der binder folket sammen til en knippe til bekæmpelse af de fremmede.

II. Ægteskabet mellem Himmel og jord – stat og kirke

Den romerske kejser Augustus var ikke blot *imperator*, den øverste feltherre, men også *pontifex maximus*, ypperstepræst. Han var personificeringen af ægteskabet mellem Himmel

og jord, stat og Gudsdyrkelse. Religion betyder, at binde sammen. Således udgjorde religionen samfundets "sociale cement." De første kristne var udsat for forfølgelser. Men med kejser Konstantin den Store (ca.285-337) skete der en forandring med en begyndende sammensmeltning af romerstat og kirke. Op gennem middelalderen er historien præget af stridigheder mellem kejser og pave om, hvem der har den egentlige magt. Men på baggrund af det fælles grundlag beskyttede staten på den ene side kirken, mens kirken til gengæld gav statsmagten guddommelig myndighed.

III. Reformationen

Da Luther i Worms i 1521 udtalte sit berømte: "Her står jeg," stod han i virkeligheden ikke over for paven, men over for kejser Karl V. Bruce Kirmmse gør opmærksom på, at Luthers begreb om kristelig frihed ikke indbefattede ideen om "en fri kirke i en fri stat" (Et slogan fremsat af den italienske arkitekt Camillo Cavour i midten af det 19.århundrede om et moderne Italien). "Tværtimod", siger Kirmmse, "i det protestantiske Europa var kirken tilbøjelig til at blive bundet tættere til staten end nogensinde. Det var virkelig tilfældet i det lutherske Danmark, hvor indførelsen af enevælden sidst i det 17. århundrede gjorde statskirken mere end nogensinde til en tjener for monarkiet."

IV. Fra enevælde til folkestyre

Med den franske revolution i 1789 fremkom *Erklæringen om menneske- og borgerrettighederne*. Det var borgernes revolution med fokusering på borgerrettigheder. Og på baggrund af oplysningstiden og den franske revolution fulgte i det 19. århundrede de nationale bevægelser. Således både i Tyskland og Danmark i 1848-49. De nationalliberale i Danmark krævede enevælden afskaffet til fordel for et konstitutionelt monarki baseret på et folkestyre. Og "overnight" forvandlede Danmark med Junigrundloven i 1849 fra et enevældigt monarki til en parlamentarisk stat, baseret på et folkestyre (foreløbig dog kun for besiddende mandlige borgere).

Man kunne have forventet, at det ville føre til en fri kirke i en fri stat. Men der var - blandt de nationalliberale - prominente klerikale, der deltog i udformningen af Grundloven. Dette betød, at statskirken fortsatte i Danmark, under den mere spiselige betegnelse: folkekirken. Og ud fra denne "tvetydighed" blev folkekirkens status defineret på følgende måde: "Den evangelisk lutherske Kirke er den danske folkekirke og understøttes som sådan af staten." Bruce Kirmmse spørger, om der er tale om en konstatering eller en vedtagelse af, at sådan skal det være (*descriptively* or *prescriptively*, jf. *At være sig selv Nærværende* (2010), s. 333).

V. De fremmede som afvigere fra folkets kristne tro, love og skikke

Biskop Mynster vender sig imod en afsakralisering eller sækularisering af staten. I en pinseprædiken i revolutionsåret 1848 erklærer han: "Saalænge vort Folk skal kaldes et christeligt, da maa der ogsaa være et kirkeligt Baand, og hvo der ganske vil afkaste det, adskiller sig derved fra det øvrige Folk, og boer som en Fremmed i Landet." (*Prædikener holdte i Aarene 1846 til 1852. Sommer-Halvaaret, 1854, s.74*). Man kan – ifølge Mynster – ikke tilhøre det danske folk uden at være kristen, men er ellers at betragte som en fremmed.

I en prædiken fra 1852 med overskriften "Vor evangeliske folkekirke" udtrykker Mynster sig på linje hermed om stats- eller folkekirkens betydning, som det der kendetegner det danske folk i forhold til andre: "Derover glæde vi os, at vi her tør kalde denne Kirke vor Folkekirke. Der ere andre Lande, i hvilke de forskiellige Bekiendelser ere saaledes blandede, have Tusinder og atter Tusinder som Tilhængere, saa at man neppe kan sige, hvilken der er Folkets almindelige; men hos os kunne vi, Gud være lovet! endnu sige det. Man har ogsaa opfundet et andet Navn nemlig „Statskirke“, og af dette have Kirkens Fiender gjerne betjent sig til deres Hensigt; de have derved villet indsmugle den Mening, at det skulde være den verdslige Øvrighed, der ved Tvang vedligeholdte en Bekiendelse i Folket, som ellers var Folket ligegyldig, eller som det ellers vilde

forlade. Derfor lader os holde fast ved det skiønne, levende Ord „Folkekirke“; der betegner, at det er den Kirke, Folket holder sig til, hvis Bekiendelse har fæstet Rod i Folket, som er det af de stærke baand, der holder Folket sammen, og som skal forbinde de følgende Slægter med de forrige. Gud være lovet, takket og prisset, at vi endnu have en saadan Folkekirke, som sammenholder den saa langt overveiende Deel af Folket, at de Afvigende kun ere et snart opgjort Tal. Vel boe der ogsaa blandt os Bekiendere af en anden Tro...Enhver føler dog, at disse i mange Henseender ere som Giester og Fremmede, at de i væsentlige Stykker ere som Giester og Fremmede, at de i væsentlige Stykker ikke ere sammensluttede med vort Folk" (*Prædikener s.17-18*).

For Biskop Mynster er det folkekirken, der holder det danske folk sammen. Folkekirken og det danske folk er to sider af samme sag, og det gælder om – i kristendommens navn – at beskytte det danske folk mod de fremmede med en anden tro: "Vel høre vi trindt omkring sørgelige Bevægelser, i hvilke mange daarlige og ubefæstede Mennesker lade sig forlokke til at forlade deres Fædres Tro, deres Folks Kirke; men af alle disse Bevægelser er ikke én fremstaaet af vort Folk, det er fremmede Leiesvende, som drage ind for at bringe Forstyrrelse, de have fremmede Overhoveder og Ledere, erkiende ikke

vort Folks Love og Skikke... de, der hengive sig til dem, gjøre sig med det Samme til Fremmede i deres Fædres Land, løsrive sig fra Folket, i det Samme de løsrive sig fra Folkets Kirke” (*Prædikener* s.18). Med et moderne udtryk er kristendommen blevet gjort til det danske folks “sammenhængskraft” mod de fremmede.

VI. Biskop Mynsters guddommeliggørelse af “det Bestaaende”

Biskop Mynster var Søren Kierkegaards fars præst og sjælesørger og Kierkegaard beundrede biskop Mynster og var igennem årene fast tilhører til Mynsters prædikener. Men Kierkegaard blev med tiden mere og mere kritisk over for Mynster. Han skriver i 1847 i journalen, at Mynsters “Kjætterier” er, at han “forgudede det Bestaaende” og “i Iver for det Sædelige til sidst forvexle det med Spidsborgerlighed.” De litterære, sociale og politiske forhold behøver en “extraordinair.”

I *Bogen om Adler* (1846-47) skriver Kierkegaard, at “den normale”, “den ordentlige Enkelte” “blot reproducerer det Bestaaende i sit Liv” i modsætning til “den Extraordinaire”, “der befinder sig extra ordinem paa eget An- og Tilsvar” (Pap.VII,2 B 135, 40f.).

Og Søren Kierkegaard beskriver det sted, det grænsefelt, som den ekstraordinære er henvist til: “Den sande Extraordinaire bliver i dette sit Forhold til Gud sig sin Ueensartethed med Timeligheden bevidst, og han har derfor i dette

Ueensartethedens Spatium den Plads, paa hvilken han kan røre sig i at vove for sin Sag” (Pap. VII, 2 B 135, 48).

Kierkegaard skriver 1846-47 i et hyldestafsnit til “Sjellands beundrede Biskop” (J.P. Mynster), at “han (Mynster) har aldrig rokket ved det Bestaaendes Piller, tvertimod har han selv staaet urokket som en Grund-Pille” (Pap. VII,2 B 135, 43). Men senere tog Kierkegaard afstand fra denne passus om biskop Mynster. Således skriver han i journalen 1.marts 1854 (efter biskop Mynsters død): “Den Passus om Biskop Mynster gaaer ud. Det bliver det Rigtige, hvad jeg atter og atter havde besluttet, medens jeg dog igjen hittede paa Noget for at kunne lade den staae, fordi jeg nu engang har denne tungsindige Hengivenhed for den gamle Mand.” (Pap. XI, 3B1). Kierkegaard gør i den samme optegnelse opmærksom på, at han havde skrevet det “før Aar 48.” Men efter begivenhederne i revolutionsåret 1848 kan han ikke lade denne hyldest blive stående: “thi 48 og den følgende Tid er det egl. der saa stærkt har blottet Biskop M., at jeg ikke kan forsvare efter den Tid at tale saaledes.”

VII. Spørgsmålet Stats-Kirke, Folke-kirke bragt til sin “yderste Afgjørelse”

Kierkegaard skriver den 9.april 1855, at “Spørgsmaalet om Stats-Kirke, Folke-Kirke, hvad man nu vil kalde det, Sammensmeltningen eller

Sammenholdet af Kirke og Stat skal bringes til den yderste Afgjørelse." Biskop Mynster havde slået sig ind under, at "det holder vel nok saalænge jeg lever." Men nu er "Øieblikket" kommet for Kierkegaard, hvor "Sagen, Spørgsmaalet skal føres til den yderste Afgjørelse"(SKS 13,121 og 122). Kierkegaard ønsker så hurtigt som muligt at få at vide, om regeringen mener, "at Christendom...skal forsvares ved Brugen af juridisk Magt eller ikke."

Kierkegaard ønsker "Skilsmissen, Adskillelsen mellem det Uendelige og det Endelige" (SKS 13,210).

På linje hermed skriver han i journalen: "Hvis Geistligheden uden Forbehold, i Selvfornegtelse, havde villet raadføre sig med det n: T: [Det nye testamente] vilde den have seet, at det n: T: ubetinget fordrer Adskillelse af Kirke og Stat og at det derfor endog havde været Geistlighedens Pligt selv at foreslaae det. Hvis Geistligheden vilde have opgivet sin Overtroe paa høitidelige Talemaaders Magt til at holde igjen – og med denne Magt har det et eget Sammenhæng, de kunne holde Aarhundreder, naar deres Tid er omme, styrter det Hele sammen i et Døgn: vilde de have seet, at fra de forskjelligste Sider trænges Verdens-Udvikingen hen til dette Punkt, Adskillelse af Stat og Kirke, og at frem for Alt her i Danmark er Alt undergravet... Jo hurtigere Geistligheden havde været til at gaae ind paa Afgjørelsen, ind paa Skilsmissen, desto

mindre havde den været blottet i sin Usandhed..." (Pap. XI, 2 A 414(1855)).

Det punkt, som verdensudviklingen trænges hen til, er netop revolutionsåret 1848. Den konsekvens havde biskop Mynster ikke villet tage op. Bruce Kirmmse gør opmærksom på, at i virkeligheden blev statskirken – under navn af folkekirken – paradoksalt nok endnu mere fast gift med statsmagten efter begivenhederne i 1848 (s.335).

Staten forholder sig ligefrem til tallet, i følge Kierkegaard; "naar derfor en Stat svinder ind, saa kan efterhaanden Tallet blive saa lille, at den Stat er ophørt, Begrebet gaaet ud" (SKS 13,187). Kristendommen forholder sig i modsætning hertil til den enkelte.

VIII. Borger og kristen gjort identiske

Kierkegaard skriver i en journaloptegnelse om det at ville regere ved hjælp af evigheden, henholdsvis set fra kirkens og fra statens side. Så sent som maj 1855 - knapt et halvt år før han døde - skriver han i en journaloptegnelse, under overskriften "Kirke-stat og Stats-kirke. De to former for Plattenslagerie": "Det egentlige store Forsøg i denne Retning er: Paven. Hans Tanke er at regjere Mskene ved Hjælp af Evigheden - thi det er ham, Nøgle-Peter eller Løgne-Peter, der raader for Evigheden. Fortræffeligt! Det andet Forsøg i denne Retning er Statens...Staten [kan] dog vistnok ikke frikjendes for saa smaat at have

haft den Tanke i Kaskjetten, at det jo altid kunde være godt, for bedre at regjere Mskene, at have Evigheden i Baghaanden, saa det borgerlige og det Chrstlige kom til at falde sammen”(Pap. XI, 2 A 410).

Netop dette sammenfald, den identitet mellem at være borger og kristen, er det Kierkegaard afviser.

Hvor biskop Mynster repræsenterede det bestående, som den 'ordinaire' enkelte, ser Kierkegaard sig selv som den ekstraordinare. Den ekstraordinare, der ser sig nødsaget til at træde extra ordinem, og vælte det beståendes grundpiller.

IX. Svinget efter revolutionsåret 1848

De sociale og kommunistiske rystelser i revolutionsåret 1848 åbnede Kierkegaards øjne for, at man ikke fortsat kunne blive stående ved forskellen mellem ortodoksi og heterodoksi – mellem ret og falsk lære og ikke komme til spørgsmålet om det at eksistere. “Oprøret i Verden raaber, vi vil see Gjerning ,” udbryder Kierkegaard. Søren Kierkegaards optegnelse fra 1850 bærer den programmatisk overskrift: “Svinget i Christendommens Opfattelse foranlediget ogsaa ved Aaret 1848” og lyder i sin helhed:

“Striden om Christendommen vil ikke mere blive en Strid om den som en Lære. (Dette er Striden

mellem Orthodoxie og Heterodoxie). Der vil (foranlediget ogsaa ved de sociale og kommunistiske Bevægelser) blive stridt om den som en Existens. Problemet vil blive det at elske „Næsten“, Opmærksomheden vil rettes paa Christi Liv, og Christendommen vil blive væsentlig accentueret ogsaa i Retning af Conformitet [overensstemmelse] med hans Liv.

Verden har efterhaanden fortæret disse Masser af Sandsebedrag og Mellemvægge, ved hvilke man havde sikkert sig at Spørgsmaalet kun blev om Christendommen som en Lære. Oprøret i Verden raaber, vi vil see Gjerning” (Pap. X,3 A 346 (1850)).

X. Den største fare i dag

Det er for Bruce Kirmmse hævet over enhver diskussion, at vi lever i farlige tider. “Ingen ønsker, at blive konfronteret med voldelige, religiøse, fanatikere” – skriver han - “Men Kierkegaard kan fortælle os, at den største fare ikke stammer fra den ydre trussel af religiøs terror, men fra fristelsen til at trække os tilbage til “Christenhedens” farlige og falske tryghed. Den største fare ville være, at forsøge at forsvare os mod én form for fascisme ved at vælge vores egen modsatte form for fascisme. Den vestlige verden har været igennem statsreligionens helvede og næsten ufatteligt blodige religiøse borgerkrige.”

Bruce Kirmmse når frem til følgende konklusion, hvor han henviser til John Locke, der skrev sit berømte *Brev om tolerance* (1685): "Efter Lockes (og andres) råd har vi endeligt valgt tolerance, pluralisme og at de-sakralisere staten. Efter Kierkegaards (og andres) råd har vi dekretet afslutningen af ægteskabet mellem Himmel og jord, med *"Skilsmissen, Adskillelsen mellem det Uendelige og det Endelige."* Det er rigtigt," slutter Bruce Kirmmse, "at denne fremtid er ukendt, og i det omfang usikker. Men det er en fremtid bygget på frihed og åbenhed. Lad os følge Kierkegaards råd og have modet til at holde fast ved det" (s.342).

Leif Bork Hansen

Lyngby Sognegård

Stades Krog 9,

2800 Kongens Lyngby

Torsdag den 25. november 2010